

UDC (УДК) 347.921.6:347.937

Воробель Уляна Богданівна,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
у галузі права кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)

e-mail: lana.worobel@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0480-5394

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОВЕРНЕННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ У РАЗІ ЗАВЕРШЕННЯ РОЗГЛЯДУ БЕЗ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. Проаналізовано особливості правового механізму повернення судового збору у разі завершення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення суду, розглянуто проблемні аспекти розгляду заяв про повернення судового збору у зв'язку із закриттям провадження в справі чи залишенням заяви без розгляду на практиці, а також надано пропозиції вдосконалення законодавчого регулювання механізму розгляду та вирішення заяви про повернення судового збору з цих підстав.

Ключові поняття: судовий збір, повернення, заява, розгляд, закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, ухвала.

Vorobel Ulyana,

Postgraduate Student of the Department of Civil Law,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)

e-mail: lana.worobel@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0480-5394

LEGAL MECHANISM OF THE COURT FEE REFUND IN CASE OF TRIAL COMPLETION WITHOUT ADOPTION OF A JUDGEMENT IN CIVIL PROCEEDINGS

Abstract. The peculiarities of the legal mechanism of returning the court fee in case of completion of civil cases without a court decision are analyzed, issues of these applications practical resolving are considered, as well as suggestions for improving the legal regulation in case of the closure of the proceedings or leaving the application without consideration are proposed.

While analyzing examples of case law, it was established that the lack of legislative regulation of the procedure for confirming or denying the existence of grounds for the amount of court fees refund causes a lot of confusion and contradictory solutions to the judiciary in this regard.

The position on the impossibility of equalization due to the different procedural nature of leaving without consideration of statements on procedural issues, such as: on providing evidence, on securing a claim, on dismissal of a judge, and leaving without considering a statement of claim as a civil procedural institute, regulated by Art. 257 of CPC of Ukraine are justified. It has been concluded that in case the court finds circumstances that are grounds for the application of the institute of leaving the application without consideration and provided for in Art. 257 of CPS of Ukraine, when considering applications on procedural issues, should apply such a special legal consequence as a return of the application without consideration. It has been established that returning an application on procedural issues without consideration and leaving an application without consideration are completely different legal categories. Return of applications on procedural issues without consideration due to its legal nature is a special basis for the application of the return of the application institute, and therefore the legal consequence of such an application would be considered not filed at all. In this connection, it has been proposed to enshrine in the legislation the provisions on the refund of the court fee in case of return without consideration of the application on procedural issues, for the submission of which such payment was paid.

Key concepts: court fee, return, application, consideration, termination of proceedings, leaving the application without consideration, judgement.

Вступ

Одним із складових доступу до правосуддя, а, відповідно, і права особи на судовий захист, є сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду. Саме собою встановлення необхідності оплати за звернення по судовий захист не розглядається як обмеження права на доступ до судочинства за умови, що при визначенні розміру такої оплати дотримується баланс інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів самої особи на доступ до здійснення правосуддя.

08 липня 2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про судовий збір» [1], котрий на законодавчому рівні визначив правові засади справляння судового збору, об'єкти та розміри ставок судового збору, платників, порядок сплати, повернення судового збору та підстави звільнення від його сплати. Таким чином, інститут повернення судового збору одержав своє законодавче закріплення, а надалі відповідні правові норми зазнали змін і корекції з боку законодавця.

Нині інститут повернення судового збору врегульований ст. 7 Закону України «Про судовий збір», котрою встановлено підстави та розміри повернення сплаченої суми судового збору, особливості застосування окремих підстав на різних етапах судового процесу, а ч. 5 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», зокрема, передбачено, що повернення сплаченої суми судового збору здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики. Однак слід зазначити, що це положення більше стосується фактичного «розрахунку» держави із особою, котрій або ухвалою суду констатовано про повернення їй судового збору, або ж котра оплатила його, однак з тих чи інших причин не реалізувала свого права на звернення до суду. Сама ж процедура звернення до суду та розгляду ним заяви про повернення судового збору загалом та у разі завершення розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення по суті зокрема є поза законодавчим регулюванням.

Потрібно зазначити, що хоча правове регулювання судових витрат завжди було в центрі наукових розвідок значної кількості науковців і їх дослідженню присвячували свої праці такі вчені-процесуалісти, як Ю. В. Білоусов, С. С. Богля, О. В. Богомол, В. В. Заборовський, Р. В. Колосов, Н. Ю. Сакара, Г. Я. Тріпільський, О. І. Угриновська, Р. Ю. Ханік-Посполітак та інші, та, на жаль, аспекти законодавчого регулювання інституту повернення судового збору та процесуальні особливості роз-

гляду заяви про повернення судового збору в разі завершення розгляду цивільної справи без ухвалення рішення суду залишилися поза увагою наукової спільноти.

Метою статті є дослідження особливостей правового механізму повернення судового збору в разі закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду, аналіз судової практики та запропонованих у ній підходів до врегулювання питань, пов'язаних із розглядом та вирішенням судом заяв про повернення судового збору з цих підстав, а також надання власних пропозицій щодо усунення законодавчих прогалин правового регулювання цього механізму.

1. Правове регулювання повернення сплаченої суми судового збору: *de lege lata*

Нині залежно від фактичної реалізації особою права на звернення до суду, за яке нею сплачено судовий збір, є два механізми повернення остатнього. Так, у разі сплати особою судового збору, але без звернення до суду з відповідною вимогою, розгляд котрої оплачено саме цим збором, застосовується порядок, що регламентований Наказом Міністерства фінансів України «Порядок повернення коштів, помилково або надмірно зарахованих до державного та місцевих бюджетів» від 03 вересня 2013 року № 787 [2]. У разі ж фактичного звернення особи до суду з такою вимогою, однак постановлення судом ухвали про повернення їй суми сплаченого судового збору з підстав, передбачених ст. 7 Закону України «Про судовий збір», застосовується механізм, регламентований Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ» від 03 серпня 2011 року № 845 [3]. Але як і перший, так і другий нормативно-правовий акт регламентують відносини центрального органу виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики та особи щодо фактичного розрахунку з нею з настанням такою юридичного факту, як підтвердження наявності підстав повернення судового збору. І якщо у першому випадку наявність такої обставини через відсутність самого звернення до суду, а, відповідно, і відсутність у суду підстав для вирішення цього питання, встановлюється центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики, то у другому – наявність підстав для повернення судового збору, що передбачені цивільним процесуальним законодавством, чи їх відсутність встановлюється судом, однак процесуальний порядок підтвердження чи спростування наявності підстав для

повернення особі сплаченої нею суми судового збору залишатися нині поза полем законодавчого регламентування.

2. Об'єкти справляння судового збору, щодо котрих допустиме застосування інституту повернення судового збору

Перше, що потребує, на нашу думку, однозначного законодавчого визначення, так це питання об'єктів справляння судового збору, за які допускається повернення сплаченої суми судового збору, адже згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про судовий збір», судовий збір справляється: 1) за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством; 2) за подання до суду апеляційної і касаційної скарги на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд рішень Верховним Судом України; 3) за видачу судами документів [1]. Відповідь на це питання криється, на нашу думку, в логічному та послідовному співвідношенні положень зазначеної норми та положень ч. 1 ст. 7 Закону України, згідно з яким сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила, за ухвалою суду в разі: 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом; 2) повернення заяви або скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження у справі; 4) залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням); 5) закриття (припинення) провадження у справі (крім випадків, якщо провадження у справі закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову і така відмова визнана судом), у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях [1]. Окрім того, слід не забувати про вичерпний характер цих підстав, а також про неможливість його розширеного тлумачення, на що звертають посилену увагу як у судовій практиці [4, 5, 6], так і в науковій літературі [7, с. 42–43; 8, с. 48]. А тому видається слушною відмова суду в поверненні суми сплаченого судового збору у тих випадках, коли вони не передбачені законодавством.

Так, наприклад, рішенням Червонозаводського районного суду м. Харкова від 30 листопада 2020 року позивачу у задоволенні позову до Приватного акціонерного товариства «Слобожанський коксовий завод» про стягнення заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку відмовлено. Згодом він звернувся до суду із заявою про повернення суми сплаченого судового збору, в обґрунтування якої не було зазначено жодних обставин. Суд, посилаючись на ст. 7 Закону України «Про судовий збір», постановив ухвалу про відмову в задоволенні такого клопотання [6].

Або зовсім протилежний випадок: 12 січня 2021 року Акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк» (надалі – АТ КБ «ПриватБанк») звернулося до суду з заявою, в якій просило постановити ухвалу суду про повернення судового збору та зобов'язати Управління державної казначейської служби України у Якимівському районі Запорізької області повернути АТ КБ «ПриватБанк» судовий збір, сплачений в сумі 1 051,00 гривень. Однак судом було встановлено, що рішення Якимівського районного суду Запорізької області від 28 грудня 2020 року, позов АТ КБ «ПриватБанк» про стягнення заборгованості було задоволено повністю. Стягнуто з відповідача на користь позивача заборгованість за кредитним договором у розмірі 10 376 гривень 40 копійок та сплачений судовий збір у розмірі 2 102 гривень. Таким чином, зазначеним рішенням суду вирішено питання розподілу судових витрат, у зв'язку з чим суд у задоволенні заяви про повернення судового збору відмовив [9].

Або ще приклад подібної ситуації. 06 жовтня 2020 року АТ КБ «ПриватБанк» звернулось до Троїцького районного суду Луганської області з позовом про стягнення заборгованості. Під час звернення до суду позивачем було сплачено судовий збір в сумі 2 102 гривні 00 копійок. 02 лютого 2021 року рішенням Троїцького районного суду Луганської області позов АТ КБ «ПриватБанк» задоволено та стягнуто з відповідача на користь позивача заборгованість в сумі 30 372 грн 28 коп та судовий збір у сумі 2 102 грн 00 коп.

17 лютого 2021 року від представника позивача АТ КБ «ПриватБанк» надійшла заява про повернення 50% сплаченого судового збору, посилаючись на те, що рішенням суду позовні вимоги АТ КБ «ПриватБанк» задоволено. Суд, відмовляючи у задоволенні клопотання позивача про повернення судового збору, виходив з того, що питання про розподіл між сторонами судових витрат було вирішено під час ухвалення рішення суду, тобто до звернення до суду із заявою представником АТ КБ

«ПриватБанк» про повернення 50% сплаченого судового збору. Окрім того, суд звернув увагу, що у разі повернення позивачу з державного бюджету 50% судового збору при наявності рішення суду про стягнення судового збору у повному обсязі це призведе до подвійного отримання позивачем 50% судового збору [10].

Не передбачено ч. 1 ст. 7 Закону України можливості повернення судового збору і у разі прийняття судом рішення про відмову у видачі судового наказу.

Так, ухвалою судді Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 16 січня 2021 року відмовлено у видачі судового наказу за заявою акціонерного товариства «Оператор газорозподільна система «Дніпропетровськгаз» про видачу судового наказу про стягнення заборгованості за розподіл природного газу. 19 березня 2021 року до суду надійшла заява представника акціонерного товариства «Оператор газорозподільна система «Дніпропетровськгаз» про повернення судового збору в сумі 210,20 грн. Софіївський районний суд Дніпропетровської області, відмовляючи у задоволенні заяви про повернення судового збору, звернув увагу на те, що ст. 7 Закону України «Про судовий збір», в якій зазначено вичерпний перелік підстав для повернення судового збору за клопотанням особи, яка його сплатила, не передбачає можливості повернення судового збору у випадку прийняття судом рішення про відмову у видачі судового наказу. Водночас, згідно з ч. 2 ст. 164 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [11], у разі відмови у видачі судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за подання позовної заяви [5].

Що ж стосується переліку об'єктів справляння судового збору, щодо яких допустимим, враховуючи положення ч. 1 ст. 3 та ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», є застосування інституту повернення судового збору, то однозначної відповіді в судовій практиці немає. Недвозначно лише вказано в п. 43 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» від 17 жовтня 2014 року № 10 про те, що Законом України «Про судовий збір» не передбачено можливості повернення суми судового збору, сплачених за видачу судом копій документів,

якщо заявник у подальшому відмовився від одержання таких копій [12].

Згідно з аналізом судової практики, лівова частка повернення сплаченого судового збору застосовується щодо таких об'єктів, як позовна заява, заява в окремому провадженні, апеляційна та касаційна скарга на судові рішення, хоча трапляються випадки застосування цього цивільно-процесуального інституту і щодо інших об'єктів, передбачених ч. 1 ст. 3 Закону України «Про судовий збір».

Так, наприклад, 17 лютого 2021 року заявник звернувся до Великоолександрівського районного суду Херсонської області із заявою про повернення судового збору, в обґрунтування вимог якої вказав, що ухвалою суду від 01 лютого 2021 року *заяву про забезпечення позову* повернуто. Суд, керуючись п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», ухвалив заяву про повернення судового збору задовольнити та повернути судовий збір в сумі 420,40 грн [13].

Ще один цікавий приклад судової практики: 25 серпня 2020 року позивач звернулася до суду із позовом до відповідача про визнання договорів купівлі-продажу недійсними. До відкриття провадження у справі, 07 вересня 2020 року представник позивача звернувся до суду із *заявою про забезпечення доказів*, саме допити свідка. 09 вересня 2020 року до суду надійшло клопотання представника позивача про залишення заяви про забезпечення доказів без розгляду та повернення судового збору. Суд, дослідивши матеріали справи, керуючись п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України та п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», а також врахувавши те, що заява про забезпечення позову залишається без розгляду на підставі клопотання представника позивача, суд дійшов висновку, що судовий збір поверненню не підлягає [14].

Як бачимо, суд, застосувавши аналогію закону, залишаючи заяву про забезпечення доказів без розгляду, застосував норми інституту залишення позову без розгляду, зокрема п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України. На нашу думку, в цій справі слід звернути увагу на два моменти. По-перше, які б не висловлювались у науковій спільноті думки щодо нагальної необхідності в застосуванні аналогії закону та аналогії права в цивільному процесі [15, с. 338], доцільності закріплення процесуальної аналогії в цивільному процесуальному законодавстві [16, с. 51; 17; 18, с. 108] чи недоречності передчасної відмови від застосування аналогії закону чи права в цивільному судочинстві [19, с. 184], однак слід констатувати, що законодавчо застосування аналогії в цивільному процесі нині

не передбачено, а ч. 9 ст. 10 ЦПК України, на яку посилаються судді, допускаючи аналогію цивільного процесуального закону, все ж таки стосується застосування аналогії права чи закону саме щодо матеріальних правовідносин, тобто йдеться про матеріально-правову аналогію. По-друге, видається, що із-за термінологічної неузгодженості відбулася підміна двох різних понять. Залишення заяви, наприклад, про забезпечення доказів, про забезпечення позову, без розгляду і залишення без розгляду позовної заяви (заяви окремого провадження) як цивільно-процесуального інститут, що врегульований ст. 257 ЦПК України, не можна зрівнювати перед усім з огляду на їх відмінну процесуальну сутність. Залишення позовної заяви (заяви окремого провадження) – це форма завершення без ухвалення судового рішення по суті заявлених вимог усього провадження у цивільній справі з підстав, установлених законодавцем. Таким чином, залишається без розгляду не єдина заява, а увесь комплекс дій, заяв, процесуальних правовідносин, що охоплювались конкретним провадженням у конкретній цивільній справі, залишення ж процесуальної заяви без розгляду свідчить лише про втрату судом з тих чи інших причин (недотримання форми чи змісту заяви, темпоральні порушення, відкликання самим заявником цієї заяви тощо) до неї правового інтересу. А тому застосування положень інституту залишення заяви без розгляду, що передбачені ст. 257 ЦПК України, на наш погляд, є вкрай недоречним і необачним. Звичайно чимало обставин, що є підставами для застосування інституту залишення заяви без розгляду та передбачені ст. 257 ЦПК України, можуть виникати і щодо заяв з процесуальних питань, однак у цьому разі, на нашу думку, слід застосовувати такий спеціальний правовий наслідок, як повернення заяви без розгляду, що і так вже передбачений законодавцем для певного кола таких обставин. Так, відповідно до ч. 4 ст. 183 ЦПК України, суд, встановивши, що заяву з процесуальних питань подано без додержання вимог щодо форми і змісту заяви, встановлених ч. 1 або ч. 2 ст. 183 ЦПК України, повертає її заявнику без розгляду [11]. У цьому контексті слід зазначити, що повернення заяви з процесуальних питань без розгляду і залишення заяви без розгляду, на наш погляд, є зовсім різними правовими категоріями і їх не можна механічно зрівнювати. Повернення заяв з процесуальних питань без розгляду за своєю правовою природою становить радше спеціальну підставу застосування інституту повернення заяви, а тому за правовим наслідком така заява вважатиметься взагалі неподаною. На відміну від повернення заяви,

залишенню заяви без розгляду як процесуальному інституту непритаманна така ознака, як «неподання заяви», навпаки, залишити без розгляду можна лише таку заяву, котру суд шляхом постановлення відповідного процесуального документа визнав такою, що «прийнята» до розгляду. Крім того, залишенню заяви без розгляду як процесуальному інституту зазвичай притаманним є попереднє вчинення низки процесуальних дій щонайменше зі сторони суду, наприклад, хоча б постановлення ухвали про відкриття провадження у справі.

Повертаючись до питання про повернення судового збору у випадку *повернення без розгляду* саме заяви з процесуальних питань, за розгляд котрої було сплачено судовий збір*, видається, що через забезпечення принципу збалансованості інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів особи на здійснення правосуддя, доречним буде повернення останній оплаченої суми судового збору. Крім того, про можливість повернення судового збору в разі повернення заяви з процесуальних питань без розгляду свідчить і п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», котра допускає повернення судового збору у разі повернення заяви або скарги.

3. Строк звернення із заявою про повернення судового збору

Строк звернення заявника із клопотанням про повернення йому сплаченої суми судового збору у випадках, установлених законом, нині не визначений. На відсутність у Законі України «Про судовий збір» положень щодо граничних термінів повернення сплаченої суми судового збору акцентує і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в п. 42 своєї Постанови від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» [12]. Тобто теоретично заявник може звернутись і на наступний день після набрання судовим рішенням законної сили, що, відповідно до ст. 7 Закону України «Про судовий збір», може бути підставою для такого клопотання, так і, скажімо, впродовж року, трьох чи навіть п'яти-десяти років.

Як свідчить судова практика, заявники стараються звернутися до суду із таким клопотанням протягом місяця. Так, наприклад, 26 січня 2021 року АТ КБ «ПриватБанк» звернувся до суду з заявою про повернення судового збору, в обґрунтування вимог якої вказував, що ухва-

* Наприклад, заяви про забезпечення позову, заяви про забезпечення доказів тощо.

лою суду від 29 грудня 2020 року Великоолександрівського районного суду Херсонської області провадження у справі № 650/1886/20 закрито [20]. Або 17 лютого 2021 року заявник звернувся до суду з заявою про повернення судового збору, в обґрунтування вимог якої вказує, що ухвалою суду від 01 лютого 2021 року Великоолександрівського районного суду Херсонської області заяву про забезпечення позову повернуто [13]. Хоча бувають випадки звернення із таким клопотанням і через два [21] чи три роки [22].

Хоча так завжди не було. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21 січня 1993 року № 7-93, положення котрого врегульовували питання сплати державного мита за звернення із відповідною заявою до суду аж до часу набрання чинності Законом України «Про судовий збір»*, у абз. 2 ст. 8 встановлено, що повернення державного мита можливе за умови, що заяву подано до відповідної установи, що справляє мито, протягом року з дня зарахування його до державного бюджету [23]. Тому непоодинокими були випадки відмови суду в задоволенні таких заяв у зв'язку з пропуском однорічного строку на їх подання. Так, наприклад, ухвалою Новокаховського міського суду Херсонської області від 07 жовтня 2011 року провадження у цивільній справі № 2117/2-802/11 за позовом приватного малого підприємства «ТМВ» про переведення прав покупця, було закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України (в редакції, чинній на момент розгляду справи). Позивач згодом звернувся із заявою про повернення коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Суд зазначив, що повернення указаних коштів здійснюється у порядку, передбаченому для повернення державного мита (судового збору). Відповідно до абз. 2 ст. 8 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», повернення державного мита проводиться за умови, якщо заяву подано до відповідної установи, що справляє мито, протягом року з дня зарахування його до бюджету. Таким чином, враховуючи, що заяву про повернення коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи в сумі 120 грн подано за межами річного строку з дня зарахування сум до відповідного бюджету, суд дійшов висновку, що заява про їх повернення задоволенню не підлягає [24].

Встановлення темпоральних обмежень щодо реалізації особою права на повернення суми сплаченого судового збору є доволі поши-

реним і в законодавстві іноземних держав. Так, згідно з ч. 6 ст. 150 Цивільного процесуального кодексу Естонії, вимога про повернення державного мита (*аналог судового збору*) припиняється по сливу двох років з моменту завершення того року, в котрому сплачено державне мито, але не швидше припинення провадження у справі шляхом набрання рішенням законної сили [25].

Цивільний процесуальний кодекс Литви в ч. 4 ст. 87 також встановлює, що заява про повернення судового збору може бути подана до суду впродовж двох років, з моменту настання відповідної обставини, що стала підставою для вимоги про повернення сплаченої суми судового збору. У випадку повернення надміру сплаченої суми судового збору цей строк обчислюється з моменту набрання законної сили рішенням суду, постановою чи ухвалою [26].

А відповідно до ч. 2 ст. 27 Цивільного процесуального кодексу Латвії, державне мито (*аналог судового збору*) повертається за умови, що заява про його повернення подана протягом трьох років з дати сплати суми до державного бюджету [27]. Однак рішенням Конституційного Суду Латвії (*Latvijas Republikas Satversmes tiesa*) у справі № 2020-14-01 від 02 листопада 2020 року положення цієї норми визнано неконституційним у зв'язку з чим втратило свою чинність. Ключовим аргументом для прийняття такого рішення була теза про те, що момент настання підстави для повернення державного мита не залежить від волі сторін, а тому створюють нерівні можливості для реалізації особам цього права. Суд визнав, що законодавець має право обмежити право вимоги на повернення державного мита, сплаченого в цивільній справі певним строком, однак у цьому разі законодавець повинен дотримуватися принципів пропорційності та юридичної рівності та взяти за орієнтир момент, з котрого особа може фактично реалізувати своє право [28].

Видається, така позиція цілком слушна і прийнятна до врахування при законодавчому врегулюванні питання щодо строку можливого звернення із заявою про повернення судового збору і в українському законодавстві. На нашу думку, найбільш оптимальним варіантом буде встановлення трирічного строку на звернення з таким клопотанням, строк котрого починає спливати з моменту набрання чинності відповідним судовим рішенням, що становить відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» підставу повернення судового збору. Однак, слід пам'ятати, що у випадку ухвал, вони згідно з ч. 1 ст. 261 ЦПК України набира-

* Закон України «Про судовий збір» набрав чинності 01 листопада 2011 року.

тимуть законної сили негайно після їх проголошення, якщо інше не буде передбачено ЦПК України. І ось тут, на наш погляд, слід встановити інші правила набрання ухвалою законної сили, оскільки може виникнути така ситуація, коли позивач (заявник) після, скажімо, постановлення ухвали про закриття провадження у справі звернувся до суду із апеляційною скаргою про скасування такої ухвали й одночасно до суду першої інстанції про повернення судового збору, і в обидвох випадках суди задовольнили його клопотання (апеляційний суд скасував ухвалу про закриття провадження у справі та, відповідно, направив справу для продовження розгляду до суду першої інстанції, а суд першої інстанції повернув судовий збір). У цьому випадку виникне ситуація, коли фактично позивач буде звільнений від сплати судового збору, а держава втратить можливість на часткове покриття затрачених ресурсів на розгляд такої справи. Аби не допустити такої ситуації видається доречним щодо таких ухвал застосовувати правила, передбачені для набрання законної сили рішенням суду, що встановлені ст. 273 ЦПК України і у цьому разі ухвала суду набиратиме законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги ухвала, якщо її не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного

провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду. Однак для фактичного провадження цих правил щодо набрання такими ухвалами чинності необхідним є закріплення їх на законодавчому рівні.

Висновки

Як бачимо, відсутність законодавчого регулювання процесуального порядку підтвердження чи спростування наявності підстав для повернення особі сплаченої нею суми судового збору на практиці спричиняє чимало плутанини та суперечливих розв'язань поставлених перед суддівським корпусом проблем. Оскільки одним із складових доступу до правосуддя, а, відповідно, і права особи на судовий захист, є сплата судового збору за подання заяв чи скарг до суду, а інститут повернення такого збору фактично є певним гарантом дотримання балансу інтересів держави в отриманні судового збору за розгляд і вирішення цивільної справи та інтересів особи на доступ до здійснення правосуддя, то відсутність правового регулювання порядку розгляду та вирішення заяв про повернення судового збору призводить до нівелювання таких функцій цього інституту. Усунення цієї проблеми можливе шляхом внесення відповідних законодавчих змін у цивільно-процесуальне законодавство, зокрема, низки тих пропозицій, котрі були висловлені нами у цій науковій публікації.

Список використаних джерел

1. Про судовий збір : Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
2. Порядок повернення коштів, помилково або надмірно зарахованих до державного та місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 року № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1650-13#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
3. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2011 року № 845. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
4. Ухвала Першотравневого районного суду м. Чернівці від 26 січня 2021 року у справі № 725/4901/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94465297> (дата звернення: 01.07.2021).
5. Ухвала Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 22 березня 2021 року у справі № 193/1420/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95729893> (дата звернення: 01.07.2021).
6. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова від 03 березня 2021 року у справі № 646/1200/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95688708> (дата звернення: 01.07.2021).
7. Воробель У. Б. Повернення судового збору у зв'язку зі зменшенням розміру позовних вимог або внесенням судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 3. С. 40–54.
8. Воробель У. Б. Повернення судового збору у зв'язку із залишенням заяви без розгляду в цивільному судочинстві України. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2 (12). С. 46–56.
9. Ухвала Якимівського районного суду Запорізької області від 13 січня 2021 року у справі № 330/2500/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9411181> (дата звернення: 01.07.2021).
10. Ухвала Троїцького районного суду Луганської області від 26 лютого 2021 року у справі № 433/1387/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95199563> (дата звернення: 01.07.2021).

11. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
12. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
13. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 17 лютого 2021 року у справі № 650/1468/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94954503> (дата звернення: 01.07.2021).
14. Ухвала Герцаївського районного суду Чернівецької області від 09 вересня 2020 року у справі № 714/707/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91420291> (дата звернення: 01.07.2021).
15. Калашник О. Аналогія як спосіб подолання прогалин в цивільному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 334–341.
16. Баллок М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях): коментарії, рекомендації, пропозиції. Харків : Харків юридичний, 2008. 708 с.
17. Братель О. Г. «Процесуальна аналогія» як об'єктивна дійсність сучасного цивільного судочинства України. URL: <https://goal-int.org/procesualna-analogiya-yak-obyektivna-dijsnist-suchasnogo-civilnogo-sudochinstva-ukraini/> (дата звернення: 01.07.2021).
18. Карнаух Т. М. Проблеми застосування правової аналогії у цивільному судочинстві України. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2010. Т. 103. С. 106–109.
19. Коваленко О. І. Проблеми аналогії в контексті реформування цивільного судочинства. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 18. С. 183–186.
20. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 01 лютого 2021 року у справі № 650/1886/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94580029> (дата звернення: 01.07.2021).
21. Ухвала Яворівського районного суду Львівської області від 16 лютого 2021 року у справі № 460/1762/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94919525> (дата звернення: 01.07.2021).
22. Ухвала Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 31 травня 2021 року у справі № 331/3558/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97292658> (дата звернення: 01.07.2021).
23. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93/ed19930121> (дата звернення: 01.07.2021).
24. Ухвала Новокаховського міського суду Херсонської області від 28 січня 2013 року у справі № 2117/2-802/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46782606> (дата звернення: 01.07.2021).
25. Гражданский процессуальный кодекс Эстонии от 20.04.2005 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.04.2021 года). URL: <https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/grazhdanskiy-processualnyy-kodeks> (дата звернення: 01.07.2021).
26. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuo 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr> (дата звернення: 01.07.2021).
27. Civil Procedure Law of Latvia of October 14, 1998 No 860. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/50500> (дата звернення: 01.07.2021).
28. Par Civilprocesa likuma 37. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam : Spriedums Latvijas Republikas vārdā Rīgā 2020. gada 2. Novembrī lietā Nr. 2020-14-01. URL: <https://likumi.lv/ta/id/318375> (дата звернення: 01.07.2021).

References

1. Pro sudovyi zbir : Zakon Ukrainy vid 08 lyupnia 2011 roku № 3674-VI [On Court Fees: Law of Ukraine No 3674-VI of July 8, 2011]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> [in Ukr.].
2. Poriadok povnennia koshtiv, pomykovo abo nadmirno zarakhovanykh do derzhavnoho ta mistsevykh biudzhativ: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 03 veresnia 2013 roku № 787 [The procedure for returning funds erroneously or excessively credited to the state and local budgets : Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated September 3, 2013 No 787]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1650-13#Text> [in Ukr.].
3. Poriadok vykonannia rishen pro stiahnennia koshtiv derzhavnoho ta mistsevykh biudzhativ abo biudzhetykh ustanov : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03 serpnia 2011 roku № 845 [The procedure for execution of decisions on recovery of funds from state and local budgets or budgetary institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 3, 2011 No 845]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF#Text> [in Ukr.].
4. Ukhvala Pershotravnevoho raionnoho sudu m. Chernivtsi vid 26 sichnia 2021 roku u spravi № 725/4901/20 [The Decree of the Pervomaisky District Court of Chernivtsi dated of January 26, 2021 in the case no. 725/4901/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94465297> [in Ukr.].

5. Ukhvala Sofiivskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 22 bereznia 2021 roku u spravi № 193/1420/20 [The Decree of the Sofiivsky District Court of Dnipropetrovsk region dated of March 22, 2021 in the case no. 193/1420/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95729893> [in Ukr.].
6. Ukhvala Chervonozavodskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 03 bereznia 2021 roku u spravi № 646/1200/20 [The Decree of the Chervonozavodsky District Court dated of Kharkiv dated of March 3, 2021 in the case no. 646/1200/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95688708> [in Ukr.].
7. Vorobel, U. (2017). Povnennia sudovoho zboru u zviazku zi zmeshenniam rozmiru pozovnykh vymoh abo vnesenniam sudovoho zboru v bilshomu rozmiri, nizh ustanovleno zakonom [Reimbursement of Court Fee on the Basis of Reduction of the Claim Demands Scope or Payment of Court Fee in a Larger than Established by Law Amount]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna (The Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series)*, 3, 40–54 [in Ukr.].
8. Vorobel, U. (2021). Povnennia sudovoho zboru u zv'yazku iz zalyshennyam zayavy bez roz'hlyadu v tsyvil'nomu sudochynstvi Ukrayiny [Return of Court Fee in Connection with Leaving the Application without Consideration in the Civil Proceedings of Ukraine]. *Sotsial'no-pravovi studiyi (Social & Legal Studios)*, 2 (12), 46–56 [in Ukr.].
9. Ukhvala Yakymivskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti vid 13 sichnia 2021 roku u spravi № 330/2500/20 [The Decree of the Yakymivsky District Court of Zaporizhia Region dated of January 13, 2021 in the case no. 330/2500/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94111181> [in Ukr.].
10. Ukhvala Troitskoho raionnoho sudu Luhanskoi oblasti vid 26 liutoho 2021 u spravi № 433/1387/20 [The Decree of the Trinity District Court of Luhansk region dated of February 26, 2021 in the case no. 433/1387/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95199563> [in Ukr.].
11. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy № 1618-IV vid 18 bereznia 2004 roku [Civil Procedure Code of Ukraine No 1618-IV of March 18, 2004]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukr.].
12. Pro zastosuvannya sudami zakonodavstva pro sudovi vitrati u civil'nih spravah: Postanova Plenumu Vishchogo specializovanogo sudu Ukraïni z rozglyadu civil'nih i kriminal'nih sprav vid 17.10.2014 № 10 [About Application by Courts of the Legislation on Court Costs in Civil Cases: The resolution of the Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine on Consideration of Civil and Criminal Cases from 17 October 2014 No. 10]. (2014). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14> [in Ukr.].
13. Ukhvala Velykooleksandrivskoho raionnoho sudu Khersonskoi oblasti vid 17 liutoho 2021 roku u spravi № 650/1468/20 [The Decree of the Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson Region dated of February 17, 2021 in the case no. 650/1468/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94954503> [in Ukr.].
14. Ukhvala Hertsaivskoho raionnoho sudu Chernivetskoi oblasti vid 09 veresnia 2020 roku u spravi № 714/707/20 [The Decree of the Hertsaiv District Court of Chernivtsi region dated of September 9, 2020 in the case no. 714/707/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91420291> [in Ukr.].
15. Kalashnyk, O. (2014). Analohiia yak sposib podolannia prohalyn v tsyvilnomu sudochynstvi [Analogy as a Way to Bridge Gaps in Civil Proceedings]. *Yurydychnyi visnyk (Law Herald)*, 6, 334–341 [in Ukr.].
16. Baliuk, M. I. & Luspenyk, D. D. (2008) Praktyka zastosuvannya tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (tsyvilnyi protses u pytanniakh i vidpoviadiakh). Komentarii, rekomendatsii, propozytsii [The Practice of Application of the Civil Procedural Code of Ukraine (Civil Procedure in Questions and Answers). Comments, recommendations, suggestions], Kharkiv: Kharkiv iurydychnyi [in Ukr.].
17. Bratel, O. H. «Protseualna analohiia» yak obiektyvna diisnist suchasnoho tsyvilnoho sudochynstva Ukrainy [«Procedural Analogy» as an Objective Reality of Modern Civil Proceedings in Ukraine]. Retrieved from <https://goal-int.org/procesualna-analogiya-yak-obyektivna-dijsnist-suchasnogo-civilnogo-sudochinstva-ukraini/> [in Ukr.].
18. Karnaukh, T. (2010). Problemy zastosuvannya pravovoi analohii u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy [Problems of Application of Legal Analogy in Civil Legal Proceeding]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Seriiia: Yurydychni nauky (NaUKMA Research Papers. Law)*, 103, 106–109 [in Ukr.].
19. Kovalenko, O. I. (2010). Problemy analohii v konteksti reformuvannya tsyvilnoho sudochynstva [Problems of Analogy in the Context of Reforming Civil Proceedings]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy (Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine)*, 18, 183–186 [in Ukr.].
20. Ukhvala Velykooleksandrivskoho raionnoho sudu Khersonskoi oblasti vid 01 liutoho 2021 roku u spravi № 650/1886/20 [The Decree of the Velykooleksandrivsky District Court of the Kherson Region dated of February 01, 2021 in the case no. 650/1886/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94580029> [in Ukr.].
21. Ukhvala Yavorivskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 16 liutoho 2021 roku u spravi № 460/1762/17 [The Decree of the Yavoriv District Court of the Lviv Region dated of February 16, 2021 in the case no. 460/1762/17]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94919525> [in Ukr.].

22. Ukhvala Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 31 travnia 2021 roku u spravi № 331/3558/18 [The Decree of the Zhovtnevy District Court of Zaporizhzhia dated of May 31, 2021 in the case no. 331/3558/18]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97292658> [in Ukr.].
23. Pro derzhavne myto : Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 sichnia 1993 roku № 7-93 [On State Duty: Decree to the Cabinet of Ministers of Ukraine from January 21, 1993 no. 7-93]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93/ed19930121> [in Ukr.].
24. Ukhvala Novokakhovskoho miskoho sudu Khersonskoi oblasti vid 28 sichnia 2013 roku u spravi № 2117/2-802/11 [The Decree of the Novokakhovka City Court of the Kherson Region dated of January 28, 2013 in the case no. 2117/2-802/11]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46782606> [in Ukr.].
25. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Estonii ot 20.04.2005 goda (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 19.04.2021 goda) [Estonian Civil Procedure Code of April 20, 2005 (with amendments and additions as of April 19, 2021)]. Retrieved from <https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/grazhdanskiy-processualnyy-kodeks> [in Russ.].
26. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuo 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743 [Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania since 2002. February 28 No. IX-743]. Retrieved from <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr> [in Lith.].
27. Civil Procedure Law of Latvia of October 14, 1998 No 860. Retrieved from <https://likumi.lv/ta/en/en/id/50500>.
28. Par Civilprocesa likuma 37. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam : Spriedums Latvijas Republikas vārdā Rīgā 2020. gada 2. Novembrī lietā Nr. 2020-14-01 [On the Compliance of Section 37, Paragraph two of the Civil Procedure Law with the First Sentence of Article 91 and Article 105 of the Satversme of the Republic of Latvia : Judgment on behalf of the Republic of Latvia in Riga on November 2, 2020 in case no. 2020-14-01]. Retrieved from <https://likumi.lv/ta/id/318375> [in Latv.].

*Стаття: надійшла до редакції 07.06.2021
прийнята до друку 09.08.2021
The article: is received 07.06.2021
is accepted 09.08.2021*